

Új GATT-forduló a láthatáron

(II. rész)

Európai értékek védelme a kereskedelem liberalizációs folyamatában

Franz Fischler az EU mezőgazdasági főbiztosa ez év januárjában a berlini Grüne Wochén mondott megnyitó beszédében meglehetősen riasztó képet festett egy, a hatékonysági, versenyképességi követelményeket kellő súllyal nem kezelő Unió számára. Véleménye szerint reformok nélkül a Közösség pillanatokon belül új hús- és gabonahegyekkel találja szemben magát, és a többlettermelés levezetése nehezen vállalható többletköltségekkel járna. A nemzetközi piacok, különösen a közelmúlt regionális válságait nézve, meglehetősen bedugultak, a piaci változások szigorú termeléskorlátozást vagy radikális reformokat tennének szükségessé. Egyes szakértői becslések szerint változatlan ösztönzési szint (jelenlegi intervenciós ár és kompenzáció) mellett 25-30%-os tartós, illetve ideiglenes földkivonás teremtene csak egyensúlyi állapotot az EU-ban. Ellenkező esetben 2006-ra 50-60 millió tonna eladhatatlan gabonakészlet halmozódna fel az EU intervenciós raktáraiban. Reformok nélkül nem garantálható a világpiaci versenyképesség, ezért Fischler úr azt ajánlja az EU termelőinek, hogy barátkozzanak meg a javasolt, meglehetősen radikális támogatáscsökkentési programmal. A jelenlegi közösségi agrárkibocsátás ugyanis valójában nem a tényleges agrártermelési potenciál visszatükröződése, hanem sokkal inkább a közösségi költségvetés gyámkodásának, a protekcionizmus magas szintjének köszönhető.

Az EU a támogatási szint növelése helyett a versenyképesség erősítésével, az ezt szolgáló reformok végrehajtásával adhat csak értelmes választ napjaink

kihívásaira. Reformok nélkül a közösségi agrártermelés könnyen a közepes gazdálkodási színvonalú országok szintjére süllyedhet. Nemcsak belső feszültségek, hanem külső presszió is változtatásra készíti a Közösséget. Rendkívül erős támadások érik ugyanis az Uniót a WTO részéről, exporttámogatási gyakorlatának és protekcionizmusának magas szintje, illetve egyes termékek esetében a diszkriminatív piaci magatartása miatt. (Elegendő csak utalni a banán-vitára, vagy a hormonkezelt marhahús importjának tilalmára, esetleg a genetikailag módosított szervezetekkel kapcsolatos diszkriminatív piaci intézkedésekre.)

A mezőgazdasági főbiztos berlini megnyilatkozásából is kitűnik, hogy az EU-t az ezredfordulón csak úgy, mint az 1994-es GATT Megállapodás előtti időszakban külső és belső kényszerek egyaránt az agrár- és piacpolitika változtatására, radikális reformokra készítetik, ellenkező esetben piacvezető szerepe, kitüntetett piaci pozíciója veszélybe kerülhet.

Történelmi visszapillantás

Összehasonlítva a jelenlegi helyzetet a 90-es évek elején kialakult szituációval, jó néhány közös vonás is felfedezhető a Közös Piac akkori és az EU mostani helyzetét illetve a világ élelmiszerkereskedelmének állapotát illetően.

A CAP (Közös Agrárpolitika) 1992-es reformját kikényszerítő belső okok között az állandóan újratermelő piaci zavarokat előidéző, a termelést gerjesztő magas árgarancia említhető. A termelési többletek készlet-felhalmozódáshoz, növekvő szubvenciót igénylő exporthoz, végül eredményben növekvő közösségi költségvetési kiadásokhoz vezettek, miközben a magas árgarancia nem segítette az alapvető

A jelenlegi közösségi agrárkibocsátás nem a tényleges agrártermelési potenciál visszatükröződése, hanem sokkal inkább a közösségi költségvetés gyámkodásának, a protekcionizmus magas szintjének köszönhető.

jövedelmezőségi gondokon, a gazdálkodás jövedelemtermelő képességén, az élelmiszeriparban, a kiskereskedelemben lezajló fúziós illetve koncentrációs folyamatok és az ennek hatására bekövetkező gyengülő termelői alkupozíció miatt.

Az akkori piaci szituációban a kereslet-kínálat egyensúlyának megbomlásán túl az egyre intenzívebbé váló termelés okozta környezeti károk is aggasztó méreteket öltöttek, ugyanakkor a termelőket a támogatások egyenlőtlen területi megoszlása is irritálta. A külső okok között az EK és az USA között a harmadik piacokért folytatott harc egyre feszültebbé válását, az EK sok vitát kiváltó importpolitikáját érdemes megemlíteni (magas vámok, változó mértékű, az importot alkalomadtán megakadályozó lefőlözési rendszer).

A mai helyzetet is relatív túltermelés jellemzi. Az 1997-es ázsiai válság, majd az ennek következményeként is felfogható 1998. augusztusi orosz pénzügyi-gazdasági összeomlás és az 1999. januári brazil pénzügyi válság világméreteken csökkentette a fizetőképessé keresletet. Ebben a helyzetben mind az EU, mind Amerika igen intenzív exportszubvenciók politikával igyekezett levezetni a termelési többleteket. 1998 szeptemberében napvilágot látott a Cairns-i csoport minisztereknek nyilatkozata, ez egyenesen új kereskedelmi háború kialakulásának veszélyére hívta fel a figyelmet és önmérsékletre szólította fel az élelmiszerek világereskedelmét leginkább befolyásoló két szuperhatalmat.

Ma, amikor az élelmiszerkereskedelem több mint 90%-át képviselő 134 WTO-tagország a következő GATT-fordulóra készül – ha a kiindulópont és a kiváltó okok némiképp el is térnek, a konklúzió a „deja vu” érzését kelti –, sok szempontból hasonló gondok feszítik a világ élelmiszerkereskedelmét, mint az 1994-es GATT Megállapodás előtti szituációban.

Az EU az új GATT-fordulóra, jól felfogott érdekeitől vezéreltetve, elsősorban az agrárpolitika újonnan perfektuálódott reformjával készül. Emellett azonban komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében is, hogy a Kereskedelmi Világszervezet fogadja el a vidéki élet-tér javítása, a vidék gazdasági, társadalmi és kulturális egységének megőrzése érdekében kifejtett erőfeszítéseket anélkül, hogy ezeket az extra ráfordításokat (a mezőgazdaság ún. multifunkcionális jellegének megtartása érdekében történő beavatkozásokat) a születtendő GATT-megállapodás keretein belül a csökkentendő támogatási körbe sorolná.

Megbontva némiképp e két kezdeményezést, a CAP várható reformjáról a mezőgazdaság multifunkcionális jellegét elismertetni szándékozó javaslatról, az alábbiak mondhatók.

• Reformelképzelések dióhéjban (CAP)

- A gabona intervenciók árát az előzetes elképzelések szerint 20%-kal csökkentenék, és megszűnne

a tárolási költségtérítés, a területpihentetés, mint a földkivonás és termelésszabályozás intézményesített rendszere, továbbra is az eszközrendszer részét képezné, azonban a kötelező földpihentetés mértékét az induló évben „0 %-ban” határoznák meg. A rendszer sértetlensége egyfajta garancia arra, hogy adott piaci szituációban – ha erre szükség lenne – bármikor rendelkezésre álljon a kínálatkorlátozási politika számára.

- A kompenzációs kifizetés (a közvetlen támogatás tonnánkénti mértéke) két lépésben 54-ről 66 ECU – ill. euró-/t-ra növekedne, és a kultúránkénti megosztottság – egy kivételtől eltekintve –, megszűnne. Az egyes kompenzációs mérték (gabona és olajnövényekre, ill. önkéntes földpihentetés esetében) 66 euró/t-ra változna, a fehérjenövények esetében azonban 6,5 euró/t-ás prémium javítaná ezen termékek piaci pozícióját.
- A tej intervenciók ára 15, a marhahúsé a korábban javasolt 30% helyett 20%-kal csökkenne.

Az árcsökkenéseket a tervek szerint – szemben a 92-es reformmal – most nem teljes mértékű, hanem csak részleges, mintegy 50%-os kompenzáció követné, ami, hasonlóképp az intervenciók ár mérsékléséhez, a külpiaci versenyképesség javítását célozza.

• A mezőgazdaság multifunkcionális karaktere

A másik csapásirány már közvetlen WTO-szintű pozícióépítésként értékelhető. A multifunkcionalitással fémjelzett EU-kezdeményezés fontos lépés lehet a belső támogatások erősítéséhez. Érdemes az érvek sokaságából néhány, nálunk sem érdektelen tevékenységi kört kiemelni az EU-javaslatból, így a mezőgazdasággal összefüggő feladatok:

- a táj megőrzése, kezelése,
- a vidéki életter minőségének javítása,
- a környezet megóvása, a természeti károk keletkezésének megakadályozása, vagy esélyének csökkentése,
- a környezetbarát technológiák alkalmazása,
- a mezőgazdasági tevékenység diverzifikációja, a vidék gazdasági életképességének erősítése,
- a vidék elnéptelenedésének megakadályozása.

A mezőgazdaság tehát a tényleges termelési tevékenységen túl környezetvédelmi, tájmegőrzési funkciókat is ellát. Amellett, hogy alapvető célja a versenyképes termék-előállítás, respektálnia kell a környezet egyensúlyának megőrzésében, a biodiverzitás biztosításában, a vidéki táj ápolásában vele szemben megfogalmazódó elvárásokat. Feladata továbbá a vidék társadalmi-gazdasági fejlődéséhez való hozzájárulás, a vidék népességmegtartó képességének javítása.

E célok alapvetően befolyásolhatják a hatékonysági követelmények érvényesülését, ezért az EU olyan gazdaságpolitikát kíván folytatni, mely a mezőgazdaság teljes tevékenységi körét, termelő, szolgáltató, népességmegtartó funkcióit is pozitívan érinti. Nyilvánvaló, hogy ez a megközelítés kereskedelmi hatásokkal is jár, a mezőgazdasági termékek piaci pozícióját is befolyásolja, ezért fontos a kérdés WTO-szintű rendezése.

Európa földrajzi tagoltsága, a népesség vidéki élettelrel kapcsolatos elvárásai elemi érdek szintjére emeli az Unió kezdeményezését, és a WTO részéről is árnyaltabb megközelítést kíván. A tények önmagukért beszélnek, hisz az EU összes területének 80%-a vidéki, ún. rurális tájként jellemezhető. Sajátossága továbbá Európának, hogy mind a népsűrűségben, mind a gazdasági fejlettségben rendkívül erős a differenciáltság. Egyes területeken a város és a vidék szimbiózisban él, máshol viszont a mezőgazdaság maradt a vidék fő foglalkoztatója, a helyi gazdaság gerince, tehát a vidék gazdasági életképességének megőrzése illetve fenntartása a mezőgazdaság fejlesztését igényli.

Az EU szerint túlzott leegyszerűsítés lenne tehát, ha csak a termelési funkciót szabályozná és a kereskedelmi hatásokat ellenőrizné a jövő GATT-megállapodása. Az európai társadalom számára a mezőgazdaság multifunkcionális jellegű tevékenység, és mint a közvetlen termelő tevékenységen túlnyúló feladatokat is ellátó fontos nemzetgazdasági ág, nem pusztán a termelési funkcióra korlátozott támogatásokat igényel. Az EU az ún. Cork-i deklaráció (1996) óta a vidék szempontjainak elsődlegességét hirdeti, és az előzetes tervek szerint komoly költségvetési átcsoportosításokat irányoz elő a regionális politika mozgásterének javítására a 2000–2006 közötti költségvetési periódusban. Ez a vidékközpontú gondolkodásmód érhető tetten az AGENDA 2000 reformcsomagban.

- A változó preferencia egyértelmű célja:
 - az exodus, a vidéki népesség elvándorlásának megakadályozása, a szegénység, illetve gazdasági elmaradottság elleni küzdelem eszközeivel;
 - az esélyegyenlőség biztosítása város és falu illetve városi munkahely és falusi foglalkoztatás között;
 - értelmes válaszok megfogalmazása a módosuló társadalmi elvárásokkal szemben (élelmiszerbiztonság, eredetvédelem, környezetbarát gazdálkodás, biodiverzitás, szennyezési szint mérséklése stb.);
 - a környezet védelme.

Sajátossága Európának, hogy mind a népsűrűségben, mind a gazdasági fejlettségben rendkívül erős a differenciáltság.

Egyes területeken a város és a vidék szimbiózisban él, máshol viszont a mezőgazdaság maradt a vidék fő foglalkoztatója, a helyi gazdaság gerince, tehát a vidék gazdasági életképességének megőrzése illetve fenntartása a mezőgazdaság fejlesztését igényli.

Ha a biztonságos élelmiszerellátás megteremtése érdekében nem óvná, támogatná az államok többsége a belső termékellátást, nem torzítaná vámokkal, lefölözésekkel, nemtarifális jellegű korlátozó intézkedésekkel az élelmiszerek világkereskedelmét, akkor egy egészséges átrendeződés menne végbe a kontinensek, régiók termékszerkezetében, s a komparatív előnyök rendezőelve érvényesülhetne.

Mіндеzen célok tehát árnyaltabb megközelítést igényelnek, mint ahogy ezt a jelenlegi GATT megállapodás kezeli. Mind a CAP elképzelt változtatásai, mind pedig a támogatások egyfajta konverzióját célzó új EU javaslat tulajdonképpen pozíció-felvételt, álláspont rögzítést jelent. Kérdés, hogy az ez év végén megkezdődő új GATT körtárgyalások során a piacnyitásban, a támogatások leépítésében leginkább érdekelték mennyire elégszenek meg az EU tervezett liberalizációs lépéseivel. Lesz-e annyi erejük és lendületük arra, hogy keresztülvigyék akaratukat pl. az exporttámogatások teljes felszámolását, vagy a belső támogatások reformját illetően – hogy csak néhány neuralgikus pontot említsünk –, vagy a regionális válságok továbbterjedésétől való félelmükben maguk is inkább egy befelé forduló, a védelemre nagyobb gondot fordító kereskedelempolitika irányába mozdulnak el.

Komparatív előnyök képvisellete a WTO-ban

A liberalizációs elméletek – történelmi múltra visszatekintő – alapmotívuma az élelmiszertermelés terén az a fikció, hogy globális méretekben kikerülhetők a klimatikus változások ne-

gativ hatásai. Nincs ok a félelemre, ha van miből vásárolni, mert a világpiacra mindig megtalálható az, ami otthon a mostoha időjárás következtében nem termett meg. Pontosabban az időjárás okozta időszakos veszteségek és nyereségek, ill. többletek világméretben kiegyenlítik egymást, így, ha az élelmiszerek akadálymentes piacra jutását biztosítanánk, csökkenthető lenne az élelmiszerellátás kockázatossága. Tehát, ha a biztonságos élelmiszerellátás megteremtése érdekében nem óvná, támogatná az államok többsége a belső termék-előállítás, nem torzítaná vámokkal, lefoglalásokkal, nem tarifális jellegű korlátozó intézkedésekkel az élelmiszerek világkereskedelmét, akkor egy egészséges átrendeződés menne végbe a kontinensek, régiók termékszerkezetében, s a komparatív előnyök rendezőelve érvényesülhetne.

A komparatív előny elméletének megfogalmazása (David Ricardo) óta izgatja és trendként irányítja is a termékek és szolgáltatások, szellemi javak, valamint a tőke világkereskedelmét.

Az agrártermékek kereskedelmének ezen elmélet szerinti átrendeződése eleddig kivételnek számított. Valójában az 1986-os, Punta de Estében (Uruguay) tartott GATT-konferenciáig nem is szerepelt a mezőgazdaság a GATT-tárgyalások napirendjén. Az uruguayi forduló ezért mérföldkő az élelmiszertermékek világkereskedelmének szabályozásában.

Visszagonolva az akkori időkre, állítható, hogy ha a 70-es évek végén, 80-as évek elején az USA, az Afganisztán elleni szovjet agresszióra kidolgozott gazdasági embargó következtében nem veszítette volna el az élelmiszerexportban elnyert világkereskedelmi pozícióját, akkor az élelmiszerkereskedelem szabályozása talán még ma sem lenne olyan égetően fontos. (Az USA-val szemben a Közös Piac, a mostani EU és a Cairns-i csoport országai erősítették meg piaci pozíciójukat a 80-as évek elején a világ élelmiszerkereskedelmében, így Amerika számára rendezendő kérdéssé vált a status quo visszaállítása.)

Az Uruguay-forduló kezdetén tehát az USA, a Cairns-i csoport hathatós támogatása mellett, intenzíven követelte az ún. „zérus-opciót”, ami lényegét tekintve valamennyi, az élelmiszergazdaságot érintő támogatás 10 éven belüli felszámolását és az agrártermékek nemzetközi kereskedelmének teljes liberalizálását jelentette volna. (Az eredeti elképzelés szerint ezt az állapotot 2000-re tervezték elérni.) Később a 9 évig tartó és meg-megszakadó tárgyalássorozat és huzakodás során némiképp enyhült az amerikai tárgyalási pozíció és 75%-os belsőtámogatás-leépülésé „szelídült” az amerikai álláspont. Az exporttámogatás 5 év alatti teljes megszüntetésének követelése helyébe egy 90%-os redukció lépett, a vám 10 év alatti eltörlése azonban sokáig megkövesedett álláspont maradt.

Nem említve itt a GATT Megállapodás végső konklúzióját és az 1995–2000 közötti periódusra elfogadott leépítési ütemeket, illetve mentességeket, az 1986-ban kezdődött és 1993. végén zárult rendkívül nehéz tárgyalássorozat buktatóit, állítható, hogy ma sem könnyebb a helyzet. Az 1999. novemberében meginduló újabb tárgyalási forduló tág teret engedhet a támogatások drasztikus leépítését követelő, a világkereskedelem teljes liberalizációját szorgalmazó és a fontolva liberalizáló, a nemzeti agrárpolitikai érdekeket szem előtt tartó nézeteknek.

Az USA a jelenleg hatályos GATT Megállapodás végrehajtásának akadályoztatását látja a monopóliumhelyzetben levő állami kereskedelmi vállalatok tevékenységében. Véleménye szerint a világon mindenütt korlátozni kell ezen vállalatok piactorzító, árbefolyásoló szerepét, a piacra jutás fékezésében tapasztalható hatását, ill. meg kell szüntetni a monopóliumhelyzetet, az export-import felett gyakorolt ellenőrző és piactorzító szerepüket.

Az USA a következő GATT-fordulón jó eséllyel képviselheti a fenti álláspontot, hiszen az 1996-tól hatályos FAIR Act (Farm Bill), vagyis az USA hosszú távú agrártörvénye felszabadította a termelési szerkezettel kapcsolatos további kötöttségeket. Az amerikai támogatási rendszer különösebb megrázkódtatás és leépítési kötelezettség nélkül is versenyképes maradna egy liberalizáltabb élelmiszerkereskedelmi milióban.

A Cairns-i Csoport országai sok szempontból osztják a jövőt illető amerikai nézeteket.

Idézve a Csoport minisztereinek 1998. szeptemberi nyilatkozatát, szemléletesebbé tehető a liberálisabb kereskedelempolitikát követők táborának elkötelezettsége és törekvéseik komolysága.

„Mi, a tisztességes mezőgazdasági kereskedelmet folytató Cairns-i Csoport miniszterei, mélységesen aggodunk a mezőgazdasági kereskedelemben megjelenő növekvő exporttámogatások miatt. A Cairns-i Csoport elkötelezte magát, hogy a WTO 1999 végén kezdődő tárgyalási fordulójában teljes egészében és mielőbb eltörli az exporttámogatások minden fajtáját.”

A bírálók is „hibáznak”

A szabadkereskedelem megalkuvást nem tűrő élharcosai mások ostromozása közepette néha-néha maguk is megtévednek. Saját interpretálásban persze szerencsétlen véletlenről, bocsánatos bűnökről, illetve korrigálható tévedésekről, elhanyagolható félreértelmezésekről van szó csupán. Csokorba szedve néhány, a közelmúltban napvilágot látott baklövést (ill. ha mások követték volna el ezeket a kihágásokat, akkor azok minden bizonnyal minősített esetekké „nemesültek”

volna, esetleg durva jogsértésnek, a szabadkereskedelem betűje és szelleme ill. szabályrendszere megsértésének) a következők mondhatók:

- Argentína példának okéért 1998-ban, az egyezmény hatályba lépését követő harmadik évben fedezte fel, hogy saját belső támogatásával kapcsolatos vállalásába egy kis hiba csúszott. Beismerve a tévedésnek minősített kalkulációs problémát, vállalásának korrekcióját kérte az argentin delegátus. Álláspontjuk szerint az argentin támogatáscsökkentési vállalások kialakításánál téves vetítési alapot választottak, amikor a számukra rendkívül fontos dohányszektornak nyújtott bázisidőszaki (azaz a GATT Megállapodás értelmében 1986–88 közötti) támogatást a teljes agrártermeléshez és nem az adott ágazat folyóáras bruttó termelési értékéhez viszonyították. A tévedés következtében a vállalás megfogalmazásakor a vállaláscsökkentési mentességet jelentő ún. *de minimis* szint alá kerültek, így támogatáscsökkentési kötelezettséget nem vállaltak. Hozzá kell tennünk, hogy Magyarországgal ellentétben Argentína, fejlődő országi státuszából adódóan, éves támogatási nagyságrendjét a bruttó termelési értékhez viszonyított 10% mértékéig mentesítheti, így a mienkénél lényegesen nagyobb szabad jótéktérrel rendelkezik.

Talán ismeretes, hogy a pár hónappal korábban (1997 novemberében) lezáródott magyar szubvencióvállalási korrekciós vita során Argentína nem sok megértést mutatott.

- Új-Zéland a nemzetközi repülőjáratok által felhasznált üzemanyag 12,5%-os ÁFÁ-ja alól adott mentesítést. Gyakorlatukat többen sérelmezték, rámutatva az ilyen jellegű költségsökkentő támogatások versenyelőnyt megtestesítő voltára, ill. arra, hogy lényegében véve ez a beavatkozás – mint állami bevételről való lemondás – egyfajta exportszubvenció.

Az amerikai álláspontnál már szó esett arról, hogy komoly veszélyeket rejt magában, ha az export-import tevékenységet kizárólagos jogosultsággal állami külkereskedelmi vállalatok végzik. A jelenség piactorzító voltát sérelmező amerikai értékelést jó néhány Cairns-i tagország támadja, ill. fenntartásait hangsúlyozta, mondván, az amerikai elemzés csupán elvi síkon mozog.

Cairns-i vélemények szerint gond, hogy a kvótaadminisztráció módszereit nem harmonizálta a GATT Megállapodás, így érthető, hogy több kezeléstechnika is létezhet egymástól függetlenül. A Cairns-i csoport tagjai leginkább a „first come first served” módszert

ajánlják a többi tagállamnak is, holott sokak egybehangzó véleménye szerint az „aki előbb jön, előbb kap” elve spekulációra biztat és hirtelen importözönre csábít. Emellett komoly hátrány, hogy tartós és ütemes importra nem lehet számítani, a behozatal ütemezhetőségét semmi sem garantálja, sőt, ad absurdum előfordulhat az is, hogy spekulatív jelleggel leköthetővé válik a teljes GATT-kvóta, megakadályozva ezzel a tényleges importot vagy a versenytársak esélyhez jutását.

Az elmondottakból is látható, hogy a sokszereplőssé vált WTO a jelenleg 134 főre bővült tagság ellenére is könnyen két táborra szakadhat a következő GATT-fordulón képviselendő álláspontok szerint. A liberális kereskedelempolitikát folytatók egyes támogatás-leépítési vagy csökkentési kérdésekben könnyen maguk mellé állíthatják a fejlődő országokat, ezért előfordulhat, hogy az EU Agenda 2000-ben elfogadott liberalizációs elképzelései elégtelennek bizonyulnak.

Fejlődő országok a GATT porondon

Megcáfolhatatlan bizonyítékok utalnak arra, hogy a világ élelmiszerkereskedelme egyértelműen bővült a GATT-megállapodás életbelépése, illetve az Uruguay-forduló lezárása óta. A világkereskedelem 1996-ban 5%-kal 1997-ben pedig közel 10%-kal bővült. Az 1998-as év a 97-es, rendkívül dinamikus piacbővülést követően – jórészt az ázsiai és az orosz válság következtében – relatíve ugyan visszaesést mutat, de a változás előjele pozitív maradt. Az 1997. évi 10%-os piacbővüléssel szemben a kereskedelem világméretben 3,5%-kal bővült.

A GATT-megállapodás sokat lendített a kereskedelem liberalizációjának folyamatán, ugyanakkor sok termék és jó néhány agrárgazdasági terület tekintetében szinte megállt az idő, a protekcionizmus magas szintje és a vámvédelem erősödési a mai napig is befagyasztja a kedvezményes vámszintet jelentő GATT-kvótákon felüli piacra jutást.

Jóllehet sok, rendkívül magas vámszintet képviselő vámtétel érzékelhetően mérséklődött 1995 óta, ez távolról sem általános jelenség. Jó néhány termék, illetve ország esetében csak látszólagos, alig észrevehető a változás, gyenge a vámcsökkentési hajlandóság. A protekcionizmus továbbélését illetve újraéledését biztosító tarifrikáció kiugróan magas vámok megjelenését vonja maga után. Jószerivel minden élelmiszeripari termékkörben találunk kiugróan magas, prohibítív jellegű vámokat.

A mezőgazdasági támogatási rendszer reformjának elvileg a támogatások csökkentését, a belső és külső védelmi szint mérséklődését kellene magával hoznia. A valóság azonban ennél árnyaltabb, hisz számos nő-

vekvő vám arra utal, hogy az Uruguay-forduló során nem sikerült a tagállamok közötti vámharmonizáció megteremtése, a piaci diszkrimináció lehetőségének megszüntetése.

A fejlődő országok szemszögéből vizsgálva a jelenséget, úgy tűnik, hogy a fejlett országok piaci a fejlődő országokból származó élelmiszeripari termékek előtt továbbra sem nyílnak meg. A mezőgazdasági alapanyagok és élelmiszeripari termék e fejlett országokbeli importjának gyengülése ill. alacsony szinten maradása jórészt ezeknek az említett kedvezményes vámkvótákon felüli, kiugróan magas vámszinteknek köszönhető. Alapvető összefüggés, hogy emelkedő vámszintekhez csökkenő import társul. Vannak piacok, ahol a fejlődő országokból származó import az élelmiszertermékek széles kínálata ellenére sem jelenik meg. Valójában úgy tűnik, hogy a kötelező piacnyitáson túl vajmi kevés esélye lehet e fejlődő országnak a fejlett piacokra való bejutásra.

Hosszabb időtávot tekintve sem állítható, hogy a fejlődő országok komolyan profitáltak volna a piac általános bővüléséből, hisz pl. 1990-1996 között a fejlett országok piaci még a jelenlegi GATT-keretekhez képest is zártabbak voltak, miközben a kereslet, az import globális méretekben meglódult. Példának okáért említve az EU-t, a fejlődő országokból származó csontosmarhahús-behozatal és gabonaimport egyértelműen csökkent az évtized első felében, más termékek esetében pedig jelentéktelenre zsugorodott. Egyoldalú lenne ez a látélet, ha nem esne szó arról, hogy a fejlődő országok exportképessége és exportpotenciáljának csökkenése is komoly befolyást gyakorolt a kereskedelmi mérleg alakulására. A versenyképesség gyengülése és a gazdasági növekedésben mutatkozó differenciák is hozzájárultak ahhoz, hogy a fejlődő országok kínálata leértékelődjön a fejlett országok piacain.

Emellett több más – bár a gazdasági növekedésbeli differenciáktól nem teljesen elkülönülő módon – a versenyképességet alapvetően érintő és befolyásoló körülmény is nehezítette a fejlődők piacrajutását. Így egyes növény- és állategészségügyi problémák már

A fejlődő országok szemszögéből úgy tűnik, hogy a fejlett országok piaci a fejlődő országokból származó élelmiszeripari termékek előtt továbbra sem nyílnak meg.

Vannak piacok, ahol a fejlődő országokból származó import az élelmiszertermékek széles kínálata ellenére sem jelenik meg. Valójában úgy tűnik, hogy a kötelező piacnyitáson túl vajmi kevés esélye lehet e fejlődő országnak a fejlett piacokra való bejutásra.

Az exporttámogatáshoz hasonlóan az exportadó is negatív hatást fejt ki és gátolja a fejlődő országok – számukra kedvező világpiaci árak melletti – piacrajutását a fejlettebb piacokon.

önmagukban is versenyhátrányt jelentenek. A gondok halmozódásához vezet viszont, ha a megcélzott piac, a fogadó fél restriktív természetű, piacvédelmi célú intézkedéseivel egybeesnek az élelmiszerbiztonságot veszélyeztető jelenségek.

Végezetül megállapítható, hogy az exporttámogatás egyértelműen csökkenti az agrártermékek világpiaci árait és így világméretekben áttereli a szubvencionált termékek termelését azokba a régiókba, ahol a szubvenciót osztják, versenyképtelenné teszi a termelést ott, ahol ezt az eszközt költségvetési gondok miatt nem alkalmazhatják.

Az exporttámogatás ugyanakkor félrevezet a világ élelmiszer-szükségletének és a kereslet alakulásának megítélésében, ugyanis egyértelműen termelésnövekedést provokáló, előidéző agrárpolitikai eszköz ott, ahol alkalmazták. A gondolatot folytatva: az exporttámogatás erősíti a gazdasági aktivitást, javítja a vidéki életter népeségmegtartó

képességét, a paraszti jövedelmek szintjét ott, ahol erre nagy méretekben áldozni tudnak, végeredményben növeli a fejlett országok vásárlóerejét, ami nem csupán a fogyasztási, hanem a beruházási javak terén is érzékelhető élénküléshez vezet. Ez az önmagát gerjesztő folyamat veszélyezteti a fejlődő országok élelmiszerbiztonsággal ill. az élelmiszertermelés biztonságával kapcsolatos törekvéseit, hiszen saját mezőgazdaságuk egyre gyengülő versenyképessége következtében, annak érdekében, hogy a lakosság élelmiszerszükségleteit ki tudják elégíteni, egyre inkább rászorulnak az élelmiszerimportra.

Az exporttámogatáshoz hasonlóan az exportadó is negatív hatást fejt ki és gátolja a fejlődő országok – számukra kedvező világpiaci árak melletti – piacra jutását a fejlettebb piacokon. Az exportadó tehát azzal, hogy gátolja a fejlett országok importját, negatívan hat a fejlődő országokra az élelmiszerbiztonság megteremtése terén.

Szerzőnk az FVM főtanácsosa